

ANDREU, Javier, BLANCO-PÉREZ, Aitor (eds.), *Signs of weakness and crisis in the Western cities of the Roman Empire (c. II-III AD)*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2019, 232 pàgs. [17 x 24].

Fins ben entrada la segona meitat del segle xx, la historiografia dedicada a Hispània va centrar el seu anàlisi en la ciutat des de dues perspectives complementàries: el seu urbanisme i unes dinàmiques de promoció social interpretades com a factor de romanització. Aquest plantejament

era possible perquè la ciutat semblava una «creació» específicament romana que va ser estesa per Roma de forma intencional; tot això deixant de banda els precedents colonials fenici i grec, així com la pròpia capacitat de les societats autòctones de generar els seus processos d'urbanització. Aquesta tradició ha permès que, a través d'un ús exhaustiu de l'epigrafia i, més recentment, de l'arqueologia, tant la topografia com els aspectes sociopolítics i administratius ens siguin actualment ben coneguts.

Tot i aquesta aparent «bona salut» de l'estudi del fenomen urbà a l'Antiguitat, no ha estat fins les darreres dècades que s'ha començat a superar el model únic i canònic de «ciutat romana» a Hispània i a l'Occident romà, un model urbanístic i socioeconòmic que hauria estat implantat des de la península itàlica, aliè a influències locals (començant pel fenomen urbanitzador colonial púnic i grec); un model de ciutat que es limitaria a complir una funció politico-cultural i residencial. Al darrera trobem el vell model de la ciutat consumidora proposat per Max Weber en un assaig publicat pòstumament el 1921. El canvi de paradigma en la recerca ha generat nous plantejaments teòrics i analítics, com mostra la definició de categories com els *parva oppida*. El tema té una llarga tradició d'estudi; especialment al món acadèmic anglosaxó.¹ També la recerca francesa es va preocupar pel tema, desenvolupant una terminologia pròpia: «*agglomerations secondaires*».² Aquest interès ha generat diverses iniciatives, com el recent col·loqui sobre Small Towns celebrat al Museu Arqueològic d'Alacant.³ Més recentment s'han proposat altres possibles categories per a distingir certes situacions, com la de «ciutats del poder».⁴ Deixant de banda el punt de vista de la temàtica, l'aspecte crono-

¹ Burnham, Watcher, 1990.

² Leveau, 1993.

³ Andreu Pintado, 2020.

⁴ Dopico, Santos, 2016.

lògic no és menys rellevant per entendre l'obra ressenyada. L'enfocament tradicional, si bé no deixa buits manifestament clars, divideix la història de la ciutat romana en dues fases: la fundació i auge, que culmina en la majoria de casos en la concessió del *ius Latii* per la dinastia Flàvia, i la «crisi» i «decadència» de l'urbanisme i les institucions municipals sobretot a partir del segle III. L'obra editada per Andreu i Blanco es centra en el període sovint negligit pels estudis moderns per ser encara de «prosperitat»: la segona meitat del segle I i el segle II. L'objectiu d'aquest llibre és posar de manifest que la «crisi» de les ciutats romanes no es produeix sobtadament a finals del segle II, sinó que té les seves arrels, en la majoria dels casos, ja en la segona generació d'elits urbanes a partir de la concessió del *ius Latii*. A partir de l'evidència arqueològica de casos d'estudi repartits per tota la geografia ibèrica, diferents experts reflexionen sobre l'impacte d'aspectes clau com l'evergetisme, la promoció d'estatus municipal o les dinàmiques socioeconòmiques en els processos de transformació (i sovint desaparició) de la ciutat romana a Hispània.

De les dues grans seccions en què està dividida l'obra, la primera es dedica a establir l'estat de la qüestió de certes qüestions generals, presents, d'una manera o altra, en tots els casos d'estudi presentats (que conformen la segona secció). Nicholas PURCELL obre el debat amb una detallada reflexió sobre la naturalesa dinàmica de les ciutats romanes i els aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'estudiar-ne l'evolució urbanística. Els editors (Javier ANDREU i Aitor BLANCI) continuen aquest estat de la qüestió analitzant la resposta de les elits urbanes i l'administració imperial (respectivament) als desequilibris urbanístics i financers dels primers segles de la nostra era en el transcurs dels dos següents capítols. L'àmbit financer, concretament les *vectigalia*, és el subjecte d'estudi al capítol de Lourdes MARTÍNEZ, però també és analitzat des del punt de vista del finançament d'obres públiques, en aquest cas aqüeductes, pel següent autor, Javier MARTINEZ. La secció la tanca David ESPINOSA, que exposa les causes ideològiques i institucionals darrere de la crisi del sistema municipal, un element no menys rellevant per entendre el fenomen tractat per aquesta obra col·lectiva.

A continuació, es presenten un seguit de casos d'estudi que transporten a la realitat arqueològica els plantejaments eminentment teòrics de l'apartat anterior, amb jaciments urbans que actuen al mateix temps d'exemple i d'examen o «prova de foc» de la teoria establerta. Així, el lector pot conèixer, de manera breu però concisa, els casos de *Sisapo* (Mar ZARZALEJOS *et al.*), *Carthago Nova* (Alejandro GUZMÁN), les ciutats de la vall de l'Ebre (Pilar DIARTE) i la Meseta (Juan Francisco PALENCIA), *Lucentum* (Antonio GUILABERT *et al.*), *Segobriga* (Rosario CEBRIÁN) i *Iulia Lybica* (Cèsar CARRERAS *et al.*). Els dos darrers capítols fan una anàlisi a macroescala de la xarxa de ciutats, tant a nivell teòric (Laurent BRASSOUS) com pràctic (André CARNEIRO).

L'obra es tanca amb una lúcida reflexió d'Andrew WALLACE sobre la percepció de diversos autors de l'Antiguitat Tardana de la ciutadania romana i el paper de la ciutat com a garant de la supervivència del seu model sociopolític.

Signs of weakness and crisis in the Western cities of the Roman Empire (c. II-III AD) representa una posada al dia d'un aspecte que, malgrat estar inclòs en una de les temàtiques més intensament estudiades per la historiografia del món clàssic, po-

ques vegades ha tingut un tractament individualitzat i precís com en aquesta obra. Malgrat la brevetat dels capítols (a desgrat, podem sospitar, tant d'autors com de lectors), resulta evident que els editors fan ús de la seva experiència en la matèria i els seus contactes amb diferents especialistes per compondre un volum que presenta un bon equilibri entre teoria i pràctica, una situació no del tot comuna en la nostra disciplina. Per tant, aquest llibre és una lectura necessària tant per qui es dediqui professionalment a l'estudi de la ciutat romana com per qui necessiti entendre els processos econòmics, polítics i socials que porten des de l'edat d'or de la *civitas* romana a l'abandonament de molts nuclis urbans durant la «crisi» del segle III i els segles posteriors.

ARNAU LARIO DEVESA
CEIPAC, Universitat de Barcelona
arnaulario@gmail.com
ORCID ID.: 0000-0003-2090-6240

BIBLIOGRAFIA

- ANDREU PINTADO, Javier (ed.), *Parva Oppida. Ideología, gestión territorial y urbanismo en los centros «menores» de época romana. Reflexiones sobre algunos casos de Hispania*, Fundación Uncastillo, Zaragoza, 2020.
- BUNHAM, Barry C, WATCHER, John, *The 'Small Towns' of Roman Britain*, Batsford, London, 1990.
- DOPICO GAINZOS, María Dolores, SANTOS, Juan (eds.), «Las ciudades de poder», *Revista de Historiografía*, 25 (número monogràfic), 2016.
- LEVEAU, Philippe, «Agglomérations secondaires et territoires en Gaule Narbonnaise», *Revue Archéologique de Narbonnaise*, 26, 1993.

